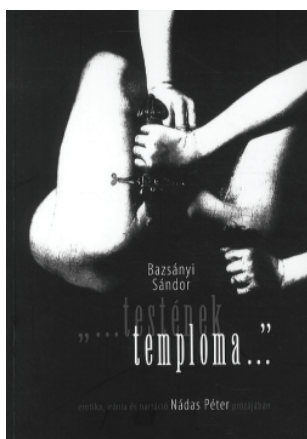

Változatok egy érzéki próza-nyelv szenvedélyalakzataira

BAZSÁNYI SÁNDOR: „...TESTÉNEK TEMPLOMA”.
EROTIKA, IRÓNIA ÉS NARRÁCIÓ
NÁDAS PÉTER PRÓZÁJÁBAN

Szépnyelv Alapítvány
Budapest, 2010
309 oldal, 2500 Ft

Egy gyilkosságra utal a provokatív kép, amely Bazsányi Sándor 2010-ben megjelent kötetének bordó borítóján látható (Judith lefejezi Holofernést), és ez előrevetíti a testábrázolás, a szöveg, a kép, az erotika és az elbeszélés fogalmi által kijelölt témahálózatot, amely a Nádasi Péter prózáját tovább- és újragondoló *elemzőkötetet* meghatározza. A fűszöveg, amelyet Esterházy Péter írt, felhívja a figyelmet, hogy a kötet részletesen vizsgálja Nádasi Péter írásainak az iróniáját, ami rendhagyó az író életművének recepciójában.

Amint a kötet alcíme ígéri, az esszéisztikus tanulmány három főbb részre tagolódik: az erotika, az irónia és az elbeszélés fogalmi köré rendeződik, és mindenekelőtt az esszét, valamint az *Emlékiratok könyve* és a *Párhuzamos történetek* részleteit vizsgálja. Bazsányi Sándor termékenyen tartja az esszé és a regények párhuzamos olvasását, a regények esszéisztikus beágyazottságát vizsgálni, mivel úgy véli, hogy az esszé az epikai művek poétikai és filozofikus önismeretét adja. A szövegvizsgálat kiterjed az elbeszélés-alkazatokra, a szövegek mondatpoétikai, műfaji és elbeszélés-technikai részleteire.

A Nádasi Péter írásainak recepciójában történt változást mutatja be a bevezetés, így szembeállítja az *Emlékiratok* könyvének 1986-os megjelenését követő általános elfogadást a *Párhuzamos történetekkel* szembeni elutasításokkal és elfogadásokkal 2005-ben. Saját kritikai attitűdjét is megfogalmazza, amikor Nádasi Péter írásainak ideális tételzett olvasóját jellemzi, aki „ironikus, figyelmes, kíváncsi, megengedő kedélyű és szabad lelkületű”.

A kötet az 1986-os és 2005-ös Nádasi-regények vizsgálatahoz összefoglalást nyújt az erotika és a szerelmes beszéd fogalmairól és jelenségeiről, az átfogó szerelemfilozófiáról Nádasi Péter *Az égi és a földi szerelemről*, Michel Foucault *A szexualitás története*, Roland Barthes *Beszédtöredékek a szerelemről* című írásai alapján, így például kitér az obszcenitás

és a klinikum (betegség és egészség, normalitás és abnormalitás) nyelvén leírt szexualitás-fogalmakról, illetve a rituálé és a botrány ábrázolását és nyelvhasználatát is a vizsgálat körébe vonja. Azt a szemléletbeli változást írja le, hogy a 2005-ös regény már nem az alkat felől közelít a nemhez, hanem a nem és a test felől közelít az alkathoz.

Bazsányi Sándor – egy korábbi tanulmányához kapcsolódva – a szókratészi iróniát, az aszimmetrikus, ironikus szerelem jelenségét vizsgálja, valamint összegyűjtötte az irónia kifejezés szó szerinti megjelenését Nadas Péter prózájában, és példákon keresztül bemutatja, hogy az irónia mint szemléleti és mint retorikai alakzat Nadas Péter írásaiban szövegszervező elvként jelenik meg látszólagos iróniátlanságával ellentétben.

A kötet egyik alfejezete (Balázs/Bartók – Bausch) a testi létezés vonatkozásában a színházat és a regényt veti össze, és míg a regény feladatát a hiány narratív elfedésében látja, a színházét a hiány performatív felszámolásában. A színházi világ, amelyet Nadas Péter a színdarabjaival – Grotowskihoz és Pilinszkyhez hasonlóan – megteremt, Bazsányi Sándor szerint a leplező létmódját nem leplező színház, amelynek tárgya a beszéd akadályozottsága és az elhallgatás, s amely a jelenlét szakralitását is nyújtja. Az *Emlékiratok könyvét* színházi regénynek véli, amely színházban játszódó részleteket tartalmaz, és a regényt olyan szertartás-játékként írja le, amelyben a teatralitást a színlelés és a látszatépítés, a szerkezet és a beszédmód művisége adja, a bemutatott színpad pedig olyan világmodellt reprezentál, amelyen magukra hagyott és megváltatlan testek szerepelnek.

A testi elfojtás és az örömet szolgáló ösztönök kiélése a tárgya a Hajas – Mann című alfejezetnek, amelyben a szerző zavarba ejtőnek véli a kettős mércét, amelyet Nadas Péter két művész, Hajas Tibor és Thomas Mann megítélésekor felállít. Érvelésében megmutatja, hogy míg Nadas megengedően viszonyul Hajas Tiborhoz, aki nem a testi elfojtás szellemében alakította ki a művészetét, így nem volt titkos élete, addig Thomas Mannt elítéli, amiért naplói-ban szublimálja, és nem vállalja nyíltan a titkos, homoerotikus vágyait. Ezek alapján Bazsányi Sándor úgy véli, hogy Nadas Péter a Thomas Mann által képviselt humanista „hagyomány törmelékein élösködik” (74), és rendhagyó iróniája vagy látszólagos iróniátlansága a német íróelőd hatásától való szorongás sajátos formája – utalva Harold Bloom hatásiszonyynak nevezett elméletére. (75)

Az *Emlékiratok könyvére* mint ironikus utalások hálózatára tekint a szerző, amely a polgári kultúra háttérében álló tettetés, álcázás, képmutatás és szerepjátszás jelentőségére világít rá, és míg az *Emlékiratok könyve* az ironikus utalásokat tragikus látásmóddal és eufemisztikus körülírással társította, addig a *Párhuzamos történetek*ben a szenttelen látás- és beszédmód kapcsolódott hozzájuk eufemizmus nélkül. Az *Emlékiratok könyve* utáni időszak legátfogóbb retorikai-poétikai alakzatának Bazsányi Sándor éppen a semleges látás hideg iróniáját gondolja.

A regények visszatérő, kettősirányú iróniájaként említi a felszíni műveleteket és a mélybe törekvéseket, amelyben a felszín, a bőrfelület és az ehhez kapcsolódó testi érzékelés nem elfed valamit, hanem lényegként jelenik meg. Ezekhez kapcsolódva emeli ki a csók, a gyengédség és a simogatás szerepét és azonos értékét, amelyek az önmagunk és a másik feletti ellenőrzés elvesztéséhez vezethetnek.

Az irónia az *Emlékiratok könyve* szövegében az elbeszélés-alakzatok és a szerkezeti sajátosságok szintjén is felfedezhető, valamint az emlékirat és a „premodern-ágostoni” és „modern-rousseau-i” vallomás (153) műfajához való ironikus viszonyban is. Bazsányi Sándor úgy

véli, hogy ebben a közös emberi sors gyökereit kereső, ontológiai ihletettséggű regényben az életértelmezés síkjai és az emlékiratszerű regényírás síkjai összecsúsznak.

A tanulmány számtalan magyar és világirodalmi párhuzamot mutat be Nadas Péter írásmódjára vonatkozóan, így például a szövegvilág életértelmezéshez a középkori könyv körüli írásgyakorlat négy lehetséges formáját veszi számba: a scriptort, aki a szöveget lemásolja, a compilatort, a szöveget érthetővé tevő commentatort és az auctort, aki saját gondolatait közli más szerzőkre hivatkozva. (162) Ezek alapján az *Emlékiratok könyve* szereplőjét, Krisztiánt egy premodern irodalmi szerepben lévő alakként írja le, aki a saját személyét háttérbe szorító compiler, valamint olyan auctor, aki a saját gondolatát más tekintélynek rendeli alá.

Az írásmód megváltozására szintén reflektál a kötet: míg az *Emlékiratok könyve* szövegrészei arányosan, ritmikusan, kiszámíthatóan váltakoznak, addig a *Párhuzamos történetek* szerteágazó szövegrészeket tartalmaz, amelyek nem rendeződnek egybe, hanem szövegzárványokként léteznek a kötetekben, ezért elvileg a végtelenségig szaporíthatók. A regény emiatt a világlátásból fakadó káoszelvű regényszerkezet széthullásának a példája a regényforma párhuzamos történeteként, és az olvasó ki van szolgáltatva a regény által megteremtett káoszhoz. A szerző idézi Darabos Enikót, aki arra hívja fel a figyelmet, hogy a *Párhuzamos történetek* szerkezetének és szövegvilágának sajátos ritmusa van, amelynek értelmezéséből jelentéstöbblet fakad.

A *Párhuzamos történetek* ironikus elbeszélésformájának a jellemzésére a szimuláció és a disszimuláció alakzatát is bevezeti, amelyek Nadas Péter esszéiben is megjelenő fogalmak. A kétféle kultúrahordozó stílusalakzat közül a szimulációt a kelet-európai kultúrára jellemző tettetéssel, a disszimulációt pedig a nyugat-európai leplezéssel azonosítja. Bazsányi Sándor a szimulációt azokra az ironikus látszatalakzatokra alkalmazza, amelyek a regény elbeszélője és a szereplők közötti viszonyokat írják le, míg a disszimulációt a leplezésre, amely a szereplőket bemutató elbeszélői elvet, a szerző véleményét jellemzi.

Amellett, hogy a szenttelen emberábrázolásra, az analitikus-szimbolikus nyelvre, a stílus és a hirtelen regiszterváltásokra Nadas Péter regényeiből sok újabb példát vonultat fel a kötet, a regények kép- és épületleírásai és a testben való létezés közötti párhuzamot is megvilágítja a szerző.

A Komlós Aladár-díjas, Nadas Péter prózáját vizsgáló újabb kötet, amely elsősorban az *Emlékiratok könyve* és a *Párhuzamos történetek* című regényeket gondolja tovább az ironia, az elbeszélésmódok és az erotika fogalomhármásából kiindulva, rendhagyó metaforákkal és alakzatokkal teszi szemléletessé e jelentős próza lehetséges olvasatait.

Ócsai Éva